

Радикалната десница во Македонија

Содржина

Вовед

1. Ултранационализам и мејнстримизиран национализам	3
1.1. Ултранационалистички етнички македонски политички партии и организации.....	3
1.2. Мејнстримизиран македонски национализам.....	5
1.3. Ултранационалистички етнички албански политички партии и организации	6
1.4. Мејнстримизиран албански национализам.....	7
1.5. Верски фундаментализам.....	8
1.6. Неонацизам.....	9
2. Заклучок и препораки	10
Библиографија	13

Вовед

1. Разграничување на термините

Студиите за радикалната десница често почнуваат со нејзино дефинирање. Не случајно, бидејќи постојат значителни разлики помеѓу аналитичарите што треба да се подразбира под радикална десница.

Понекогаш, кога се зборува за радикалната десница, може да се добие впечаток дека станува збор за одредена политичка идеологија. Сепак, терминот радикална десница (како и термините радикална левица, левица, центар, лев центар, десен центар, десница) не упатува на конкретна политичка идеологија, туку на одреден сегмент од политичкиот спектар составен од одредени политички идеологии. Во врска со овој сегмент на политичкиот спектар се поставуваат две прашања: прво, кој простор од политичкиот спектар го опфаќа тој и, второ, кои идеологии се дел од него.

На прв поглед, лоцирањето на радикалната десница на политичкиот спектар е едноставно: таа го опфаќа просторот десно од умерената десница. Но, понекогаш, кога при оперирањето со термините умерена и радикална десница се има предвид дводелната поделба на политичкиот спектар (само левица и десница), а не троделната поделба (левица, центар и десница), умерената десница соодветствува на десниот центар кај троделната поделба на политичкиот спектар, а радикалната десница – на целата десница кај троделната поделба.

Помалку воочлив, но не помалку постоечки проблем со локацијата на радикалната десница на политичкиот спектар е прашањето за евентуалната десна граница на радикалната десница. Дали радикалната десница е најдесниот сегмент од политичкиот спектар или подесно од неа има уште еден сегмент, имено, екстремната или крајната десница? Како што посочува Дамир Скендеровиќ (2009: 14), особено во германската литература се прави оваа разлика помеѓу радикалната и екстремната десница. Инаку, самото правење разлика помеѓу радикализмот и екстремизмот не е карактеристично само за проучувањето на десницата и може да се сретне и кај проучувањето на левицата. Така, на пример, Лук Марч (2008) прави разлика помеѓу радикална и екстремна левица.

Позицијата која е заземена во оваа студија во врска со овие категории е дека под радикални десничарски идеи ќе се подразбираат сите оние идеи кои се десно од конзерватизмот, слично на тоа како постапи Давид Пуповац во својата студија (2010). При тоа, како Скендеровиќ (2009: 16) екстремната десница ќе биде третирана како подкатегија на радикал-

ната десница, а не како посебен сегмент лоциран десно од радикалната десница.

Во вака одредениот сегмент на радикалната десница Михаел Минкенберг (2011: 45) вклучува четири десничарски правци: автократска фашистичка десница, расистичка или етноцентристичка десница, авторитарна популистичка десница и религиозна фундаменталистичка десница. Тргувајќи од оваа класификација и имајќи ги предвид спецификите на десничарската сцена во Македонија, во оваа студија ќе бидат анализирани национализмот, ултранационализмот, верскиот фундаментализам и неонацизмот.

Бидејќи во Македонија не е секогаш јасно што претставува национализмот, овде конкретно ќе посочиме што се подразбира под национализам и ултранационализам. За национализмот ќе ја прифатиме дефиницијата на Џон Броли: „Терминот ‘национализам’ се користи за да се упати на политичките движења кои се стремат кон државната власт или неа ја вршат и го оправдуваат тоа делување со националистички аргументи. Националистички аргумент е политичка доктрина која се темели врз три основни претпоставки:

- а) Постои нација со експлицитен и посебен карактер.
- б) Интересите и вредностите на оваа нација имаат приоритет пред сите други интереси и вредности.
- в) Нацијата мора да биде колку што е можно независна. Ова бара барем стекнување на политички суверенитет.“ (1993: 2)

Ултранационализмот или екстремниот национализам, пак, не може да се смета за посебна идеологија во однос на национализмот, зашто тој суштински не се разликува од него. Ултранационализмот е само екстреман облик на национализам, а се одликува со тоа што неговите застапници имаат изразен анимозитет кон народите кои се перципираат како непријателски настроени, како и со стремежот за ширење на границите на „сопствената“ држава врз териториите кои се или населени со припадници на иста етничка група или за кои ултранационалистите сметаат дека „историски“ припаѓаат кон нивната држава.

2. Македонскиот контекст: радикално-десничарските партии и организации во Македонија

На политичка сцена во Македонија продефилирале повеќе радикално-десничарски политички субјекти.

Во оваа студија ќе бидат анализирани само оние носители на радикално-десничарски идеи за кои во тековниот момент се (по)активни.

Прв сегмент на анализа во оваа студија ќе биде национализмот и ултранационализмот. Во Македонија (ко)егзистираат две етнички форми на национализам (и ултранационализам), македонски и албански, додека кај останатите етнички заедници не може да се идентификува некој позначаен организиран носител на националистички (и ултранационалистички) ставови. Во студијата, покрај релевантните партии, организации и групации кои недвосмислено можат да се окарактеризираат како ултранационалистички, ќе бидат анализирани и главните конзервативни партии во македонскиот и албанскиот блок партии. Причината за усвојувањето на ваков пристап е фактот што во Македонија дури и најрелевантните и најголеми умерено-десничарски партии во македонскиот и албанскиот блок (ВМРО-ДПМНЕ и ДПА), со своите изјави, одлуки и делувања често застануваат на радикално-десничарски позиции, овозможувајќи и' на тој начин на националистичката и ултранационалистичката реторика лесен пристап до конвенционалниот политички простор. Поради ова, во конвенционалниот медиумски и јавен простор во Македонија опасно се внесуваат радикално-десничарски идеи, заложби, тези и вредности, кои во другите држави најчесто се наоѓаат на маргините на јавниот простор или се потполно исклучени од него. Покрај ВМРО-ДПМНЕ и ДПА, националистички ставови можат да се сретнат и во реториката и практиката на ВМРО-Народна партија, Обединети за Македонија и Достоинство, но во оваа студија ќе бидат анализирани само ВМРО-ДПМНЕ и ДПА, поради нивните „заслуги“ во мејнстримизирањето на националистичкиот дискурс.

Партиите, организациите и групациите кои генерално можеме да ги окарактеризираме како ултранационалистички се помали политички субјекти кои застапуваат поинтензивни и понасилни форми на национализам и кои често се во врска, соработка или коалицираат со поголемите партии на умерената десница. Во групата на етнички македонски ултранационалистички партии можат да се вбројат: ТМОРО-ВЕРП, ТМРО, Македонската алијанса, Народното движење на Македонија, ВМРО-Демократска партија,¹ додека од организациите истакнато место му припаѓа на Светскиот македонски конгрес. Помали етнички албански ултранационалистички партии се појавиле во периодот од 2001 до 2012 година,

но, освен Демократската Унија на Албанците, другите не успеале да опстојат на политичката сцена. Организацијата Илирикум Либертас од Тетово, која е поактивна и поистакната во нејзините екстремни ставови, може да се смета за албанска ултранационалистичка организација, како и навивачката група Балисти од Тетово.

Покрај национализмот и ултранационализмот, предмет на анализа во оваа студија ќе бидат и групите и организациите чии идеи спаѓаат во сферата на неонацизмот и верскиот фундаментализам/радикализам. Тие се затворени групи (неонацистите) за кои има малку сознанија во општеството и чии активности ретко се појавуваат во јавниот медиумски простор, или пак се неформални и неструктурирани групации (верските фундаменталисти/радикали) кои на моменти и во одредени ситуации имаат можност да мобилизираат поширока поддршка во околните во кои се сконцентрирани.

Верскиот фундаментализам е застапен само кај муслиманската верска заедница. Кај христијанската верска заедница може да се забележи пораст на религиозноста, но таа е од традиционален, а не од фундаменталистички тип.

Неонацистите не се организирани во политичка партија. Тие делуваат во неколку групи, повеќе или помалку поврзани помеѓу себе. Неонацизмот во Република Македонија го има единствено кај македонската етничка заедница.

1. Случајот со ВМРО-Демократска партија покажува колку теоретската дистинкција помеѓу национализмот и ултранационализмот не може до крај да биде повлечена. Постои основа таа да се класифицира и како ултранационалистичка и како националистичка партија.

1. Ултранационализам и мејнстримизиран национализам

1.1. Ултранационалистички етнички македонски политички партии и организации

Во моментов (по)активни ултранационалистички етнички македонски политички партии и организации се ТМОРО-ВЕП, ТМРО, Народното движење за Македонија и Светскиот македонски конгрес.

а) ТМОРО-ВЕП (Татковинска македонска организација за радикална обнова – Вардар-Егеј-Пирин-Преспа) е партија која е формирана пред парламентарните избори во 2006 година. Нејзин претседател е Страшо Ангеловски, кој претходно беше долгогодишен претседател на сега веќе непостоечката МААК-Конзервативна партија, ултранационалистичка партија со слична ориентација активна во 1990-тите. Првиот дел од името на партијата упатува на историската македонска национално-ослободителна организација – ТМОРО, а вториот дел експлицитно упатува на деловите на регионот Македонија, кои оваа партија, во склад со карактеристичниот став на македонскиот национализам, ги смета за етнички македонски територии.

ТМОРО-ВЕП себеси се смета за партија со десна и национална ориентација, а во своите програмски документи се заложува за „формирање природна македонска држава на целата нејзина територија“ и ревизија на границите меѓу Република Македонија и „поробените делови на македонската држава“, кои ги смета за вештачки. Односно, партијата се залага за ревизија на Букурешкиот мировен договор од 1913 година и обединување на Македонија. Покрај тоа, партијата се залага за враќање на статусот на Република Македонија како национална држава на македонскиот народ, што подразбира противење на Охридскиот рамковен договор и уставните измени што со него се воведени.

На избори ТМОРО-ВЕП има настапено трипати самостојно. Првиот пат, на парламентарните избори 2006 година освои само 744 гласови (0,08%), вториот пат, на парламентарните избори 2008 година – 4.319 гласови (0,44%), а најголемиот успех го постигна на локалните избори во 2009 година. На нив настапи во коалиција со ВМРО-Демократска партија. За советничките листи на оваа коалиција гласаа 15.147 избирачи,² а коалицијата доби 12 советнички мес-

2. Без Град Скопје. Бидејќи граѓаните на Скопје на локалните избори гласаат и за советници во општините во склоп на Град Скопје, со цел да не дојде дуплирање на гласовите на граѓаните кои гласаат за партиите, овде не се вклучени гласовите за советници на Град Скопје. Инаку, ТМОРО-ВЕП на овие избори за советничката листа на Град Скопје доби 3.552 гласа.

та. Најмногу гласови освои во Прилеп 2.322 (5,9%), Кисела Вода 1.488 (5,6%) и Куманово 1.373 (3,0%). На парламентарните избори 2011 година ТМОРО-ВЕП настапи како дел од коалицијата предводена од ВМРО-ДПМНЕ.

б) ТМРО (Трајно Македонско Радикално Обединување) е втората ултранационалистичка партија чија партиска кратенка алудира на историската македонска национално-ослободителна организација – ТМОРО. Формирана е во 2002 година и за своја основна цел го смета промовирањето, отворањето и решавањето на македонското прашање на Балканот во глобала. Претседател на партијата е Ванчо Шехтански.

Од информациите што се достапни во јавноста, некои од поважните заложби на ТМРО се следните. Според ТМРО, Македонија треба да се определи за меѓународна политика на приоритетни односи со САД, Израел и Турција. Нагласок се става врз добрите односи со Израел, меѓу другото и поради тоа што се оценува дека еврејскиот народ имал слична судбина како и македонскиот. Во ситуација кога влезот во НАТО се условува со промена на името на државата, ТМРО дури е и добивање на неутрален статус на Македонија во Обединетите Нации. И Европската Унија, врз иста основа е изложена на критика, па кога во 2011 во извештајот на Европската комисија за Македонија беше изоставен терминот македонски, ТМРО повика на итен прекин на преговорите со ЕУ. Типично за македонските ултранационалисти, ТМРО е за ревизија на Букурешкиот договор (во врска со што партијата во септември 2002 година се обратила до сите земји потписнички на Букурешкиот договор за да побара негова ревизија) и за враќање во Егејска Македонија на 750.000 бегалци од Егејска Македонија, протерани во Бугарија од страна на грчките војски во 1913 година.

Оперирањето со зачудувачки поинакви бројки од вообичаените е типично и за ТМРО, како и за сите ултранационалисти, па според неа во Албанија имало 750.000 Македонци (наспроти 300.000 Албанци во Македонија), додека во Егејска Македонија (т.е. во јужниот дел од етничка Македонија) имало 1.2 милиони Македонци. Антиалбанизмот на ТМРО се гледа и од ставот на оваа партија по повод објавувањето на контроверзната „Македонска енциклопедија“ дека всушност Гегите и Тоските биле два различни народа, кои и генетски меѓу себе немале ништо заедничко, при што Тоските биле романизирани Македонци, а Гегите – племе што Турците го донеле од Кавкаска Албанија, денешен Дагестан. Во една прилика Шехтански позитивно се изјасни за идејата на Љубчо Георгиевски за размена на терито-

рии помеѓу Македонија и Албанија и кажа дека треба да се размисли за разграничување со Албанците. Констатирајќи дека според своето опкружување Македонија повеќе наликува на Израел отколку на Норвешка и изразувајќи загриженост од воената неподготвеност на македонската младина, ТМРО побара да се врати задолжителниот воен рок од најмалку шест месеци, за мажи, но и за жени до 27 години.

Први избори на кои учествуваше ТМРО беа локалните во 2005 година. На нив оваа партија освои 1.372 гласа и 1 советничко место (во Општина Кисела Вода). Следни избори на кои учествуваше оваа партија беа парламентарните избори во 2006 година, кога освои 1.605 гласа (0,2%) и парламентарните избори во 2008 година, кога освои за нијанса повеќе гласови, 1.856 гласа (0,2%). Од изборите во 2009 година ТМРО настапува во коалиција со ВМРО-ДПМНЕ.

в) Народното движење за Македонија (НДМ) е формирано во мај 2002 година. Себеси се смета за партија со национална ориентација втемелена врз патриотизмот. Претседател на партијата е Јанко Бачев.

НДМ се противи на Охридскиот рамковен договор и залага за редефинирање на државната организација врз основите на Манифестот на АСНОМ од 1944 година и Уставот на Република Македонија од 1991 година. Понатаму, НДМ се залага за утврдување на интегритетот на македонската нација во нејзините етнички граници врз принципот на правото на самоопределување, конституирање на Македонија како унитарна нација-држава, односно како национална држава на македонскиот народ, со гарантирана положба и право на целосна слобода и рамноправност на сите национални малцинства што живеат во неа. Во врска со спорот со името на државата, НДМ го смета за срамен акт приемот на Република Македонија во ОН под привремената референца, смета дека Македонија треба да ги прекине разговорите за името и во тој контекст се залага за зачленување на Македонија во НАТО и ЕУ, но не по цена на промена на името на државата. Концентрирано кон прашањата со национален идентитетски карактер, во 2009 НДМ до МАНУ поднесе „Меморандум за Македонската енциклопедија“, која ја оцени како во суштина антимакедонска енциклопедија поради одреденицата во енциклопедијата за словенскиот карактер на македонската нација.

Специфичност на НДМ е нагласеното препознавање заговори и посочувањето на шпионски активности во Македонија, во која, според партијата, едноставно врие од шпиони и шпионски активности.

Од делувањето на партијата, пак, за издвојување е поднесувањето кривични пријави. Така, во 2004 таа поднесе кривична пријава за шпионажа против „отпадникот, расколникот и српско-грчкиот шпион“, Јован Вранишковски, додека во 2009, заедно со ВМРО-Демократска партија, поднесе кривична пријава за фалсификување на пописот во 2002 година, тврдејќи дека припадниците на албанското малцинство намерно се прикажани во поголем број и дека тоа е акт на велепредавство кон Република Македонија.

Втора специфичност на НДМ, во однос на другите ултранационалистички партии, е нејзиното залагање за воведување на посебен данок за богатите. Осудувајќи ја македонската нечесна, неморална и неправедна приватизација во која само неколку луѓе-олигарси го поделија (украдоа) македонското општествено богатство создавано од целиот работен народ во социјализмот, НДМ смета дека со оданочување на богатите ќе се овозможи на легален начин во буџетот да се врати дел од украденото и нечесно приватизираното и на тој начин преку разни програми во здравството, социјалната заштита, образованието, спортот, културата, локалниот развој и слично, повторно да му се врати на народот.

Што се однесува до учеството на изборите, НДМ првпат настапи на парламентарните избори во 2002 година, освојувајќи 2.220 гласа (0,19%). На локалните избори во 2005 година настапи како дел од коалицијата предводена од ВМРО-ДПМНЕ, а во две општини самостојно. Во нив освои 597 гласа и 1 советничко место. На парламентарните избори во 2006 и 2008 година настапи во коалиција со ВМРО-ДПМНЕ. Повторно настапи самостојно на локалните избори во 2009. На овие избори за советничките листи на НДМ гласаа 5.166 избирачи³ при што партијата освои 2 советнички места. Најмногу гласови освои во Струмица 695 (2,00%), Прилеп 548 (1,39%) и Гази Баба 528 (1,70%). На парламентарните избори во 2011 НДМ повторно настапи како дел од коалицијата предводена од ВМРО-ДПМНЕ.

г) Светски македонски конгрес (СМК) е организација која претендира да ги претставува правата и интересите на Македонците во Македонија, во соседните држави (т.е. на територијата на „етничка Македонија“) и во целиот свет. Основана е во 1990 година и нејзин претседател, од формирањето до денес, е Тодор Петров.

Во врска со спорот околу името на државата, СМК се залага за итно и безусловно прекинување на преговорите и безусловно продолжување на член-

3. Без Град Скопје. На овие избори НДМ за советничката листа на Град Скопје доби 676 гласа

ството во ОН под уставното име, оценувајќи ја привремената референца како „расистичко времено обраќање“. При тоа смета дека секое договарање промена на државното име е злосторство против човештвото и геноцид врз македонскиот народ и претставува кривично дело велепредавство кое не застарува. СМК ја отфрла идејата за распишување референдум за уставното име и го смета за неприфатливо пристапувањето на Македонија во НАТО и ЕУ под привремената референца. Како што велат од СМК, доколку антимакедонизмот на Атина, грчкиот геноцид врз македонскиот народ и расистичкото и наци-фашистичко барање на Грција за промена на државното име на Македонија се вредност за солидарност на Брисел и Стразбур со Грција, тие стојат на ставот да се отфрли пристапувањето на Македонија во сојуз со ЕУ и НАТО. Во поглед на Грција, СМК зборува за грчка окупација на јужна Македонија и геноцид врз македонскиот народ, „кои траат до денес“. Сепак, и покрај историските хипотеки, СМК смета дека треба да се склучи договор за траен мир и добрососедство меѓу Македонија и Грција, но придружено со барање за извинување и обесштетување. Треба да се спомне и дека СМК е еден од најгорливите поддржувачи на т.н. антиквизација.

СМК често излегува со ставови во јавноста и во врска со албанската етничка заедница во Македонија. Типично за македонските ултранационалисти, во СМК сметаат дека на пописот во 2002 година припадниците на албанското малцинство намерно се прикажани во поголем број од реалниот и апелираат да се преиспита рекомпонирањето на државната администрација на штета на Македонците, тврдејќи дека бројот на припадниците на албанската етничка заедница во администрацијата е многу поголем од нивното реално учество во вкупното население. Неодамна, по повод интонирањето на химната на Албанија во основното училиште во тетовското село Џепчиште, на почетокот на новата школска година во 2012 година, СМК побара во сите предшколски установи и основни и средни училишта да се постават јарболи со македонското државно знаме, а побара и интонирање на македонската национална химна во воспитно-образовните установи. СМК во 2004 година беше иницијатор на референдумот со кој се бараше поништување на новата територијална поделба на државата. Потребните потписи за распишувањето на овој референдум беа собрани откако оваа иницијатива ја поддржа ВМРО-ДПМНЕ. Ќе спомнеме и дека во 2012 година СМК поднесе кривична пријава за Љубчо Георгиевски за загрозување на територијалниот интегритет поради неговата изјава за размена на територии со Албанија, за што побара казна доживотен затвор и конфискација на имотот.

СМК не учествува на избори, но неговиот претседател од време на време покажува интенции за вклучување во партиската политика. Така, пред парламентарните избори 2006 година Петров ја формира Македонската партија, која на тие избори освои 2.311 глас (0,25%), но веќе на следните избори во 2008 година не се појави. Во 2009 година, пак, Петров учествуваше во кандидатската трка на ВМРО-ДПМНЕ за претседател на Република Македонија, но не ја доби кандидатурата.

1.2. Мејнстримизиран македонски национализам

Од политичките партии кои не можат категорично да се одредат како националистички, но кои од време на време, во помала или поголема мера, застапуваат националистички ставови, во оваа прилика, поради ограничениот простор, ќе и' посветиме внимание само на ВМРО-ДПМНЕ. Дополнителна причина за тоа е влијанието што го имаат нејзините ставови врз севкупната општествено-политичка ситуација во Република Македонија, имајќи предвид дека оваа партија, од 2006 година, е главната партија во владините коалиции.

ВМРО-ДПМНЕ е главната партија на десниот центар во Македонија и речиси половината од периодот по воведувањето на политичкиот плурализам во Македонија била на власт како главна партија во владините коалиции.

Во првите години од нејзиното постоење, отприлика до 1995 година, можеше да се каже дека национализмот беше изразена компонента од идеолошкиот профил на ВМРО-ДПМНЕ. Едни од најконтроверзните изјави во тој период на водечките партиски претставници беа изјавата на тогашниот претседател на партијата, Љубчо Георгиевски, дека партијата ќе го одржи својот следен конгрес во Солун, како и изјавата на нејзиниот кандидат за претседател на државата на изборите 1994 година, Љубиша Георгиевски, дека ќе им ги скрателе канците на албанскиот орел.

По овој период ВМРО-ДПМНЕ ја минимизира својата националистичка реторика и во идеолошка смисла се профилира како доминантно конзервативна партија. Новото свртување кон национализмот кај оваа партија дојде до израз кратко време по нејзиното повторно доаѓање на власт по победата на изборите во 2006 година. Во Македонија обично партиите со националистички инклинации кога ќе дојдат на власт ја ублажуваат својата националистичка реторика (како што тоа е случај со ДПА), но

во случајот со ВМРО-ДПМНЕ по 2006 година дојде токму до спротивното. Прифаќајќи ја преокупацијата со Античка Македонија на македонските ултранационалисти, ВМРО-ДПМНЕ, користејќи ја својата позиција на носечка партија во владината коалиција, се впушти во потфат на преименување на објекти, градење споменици и спроведување владини маркетиншки кампањи за „јакнење на националното чувство“. Така, со антички имиња се стекнаа Аеродромот Петровец, градскиот стадион во Скопје и меѓународниот коридор Е-75 во неговиот дел во Македонија, во Скопје, во склоп на контроверзниот проект „Скопје 2014“, изграден е огромен број споменици на личности од македонската историја, меѓу кои доминираат спомениците на античко-македонските кралеви Александар III и Филип II, и беа спроведени маркетиншки кампањи, познати како „Ти си Македонија“, во кои, на пример, се велича војничката одлучност на Александар Македонски и се прикажува како се кине државното знаме поради тоа што единствениот поединец кој не е облечен во дресот на националната репрезентација не станал при интонирањето на државната химна на спортски натпревар. Користејќи ја власта за спроведување на вакви мерки, ВМРО-ДПМНЕ успеа да мејнстримизира многу ставови на ултранационализмот. Па она што пред 2006 година беше преокупација само на изолираните кругови на македонските ултранационалисти, стана дел од мејнстрим ставовите. Дополнителен аспект на врската на ВМРО-ДПМНЕ со македонскиот ултранационализам е нејзиното коалицирање со ултранационалистичките партии. Така, од 2005 година НДМ е во коалицијата предводена од ВМРО-ДПМНЕ, ТМРО е од 2009 година, а од 2011 година и ТМОРО-ВЕП и Македонската алијанса.

Во контекст на оваа студија сметаме дека е важно да го спомнеме и следново. Во Битола, каде со локалната самоуправа од 2005 година управува ВМРО-ДПМНЕ, локалните власти со години го „игнорираат“ проблемот со кукастите крстови кои се испишани на многу локации, вклучувајќи го и центарот на градот. Во 2011 година Иницијативата „70 години антифашизам“ и Сојузот на борци од НОВМ од Битола побараа средба со битолскиот градоначалник Владимир Талевски со цел локалната власт да преземе мерки да ги отстрани кукастите крстови, но градоначалникот ниту ја прифати средбата ниту презеде мерки за отстранување на кукастите крстови. Се шпекулира дека причината за тоа е дека не се сака да се антагонизираат авторите на кукастите крстови за кои се смета дека на изборите гласаат за ВМРО-ДПМНЕ.

1.3. Ултранационалистички етнички албански политички партии и организации

Активни ултранационалистички етнички албански политички партии и организации се Националната Демократска Унија, Илирикум Либертас и навивачката група Балести.

а) Националната Демократска Унија (НДУ) е создадена во 2007 година преку обединување на Нови демократски сили и Националната демократска партија. Нејзин претседател е Хисни Шаќири, кој претходно беше претседател на Нови демократски сили. Нови демократски сили е формирана во 2005 година, откако Хисни Шаќири ја напушти владејачката ДУИ, обвинувајќи ја ДУИ за национално предавство на албанските интереси. Претходно, за време на Конфликтот од 2001 година, Шаќири ги напушти собраниските редови и се приклучи на ОНА.

Во нејзиното досегашно политичко делување НДУ не успеа да создаде сериозна база на поддржувачи и никогаш немала свои претставници во Собранието, освен преку поддршка на други кандидати. Партијата целосно се води од нејзиниот претседател со помал број на помагачи. Малата поддршката на оваа партија доаѓа повеќе од регионот на Куманово и Липково, кој во 2001-ва беше регионот каде се одвиваа најинтензивните воени дејствија, и од каде потекнува самиот претседател на партијата. Поради фактот дека не добива доволно медиумско внимание, во своето вонпарламентарно делување оваа партија се користи со методи на организирање и присуствување на настани во форма на митинзи и протести на кои ја промовира својата политичка платформа за федерализација на Македонија. Во реториката на претседателот на партијата најчесто се чувствува образложение на националистичките позиции како соодветен начин за да се одбранат албанските интереси во Македонија кои се под закана на македонскиот национализам, преку промена на државното уредување. Имајќи го предвид неговото учество во ОВК и ОНА и неговите врски со борците во 1999 година во Косово, тој често се обраќа на манифестации кои се поврзани со одбележување на важни датуми од овие две војни, на кои се искажуваат ултранационалистички ставови. Имајќи го предвид нивното долгогодишно делување и неуспехот да се претворат во посериозен фактор, НДУ останува маргинализирана партија која нема сила да се воспостави како движечка сила на албанскиот национализам во Македонија.

НДУ првпат настапи на избори во 2008 година, кога освои 1.651 глас (0,17%). Тоа беше доста лош резултат.

тат за оваа партија, имајќи предвид дека на претходните избори во 2006 година партиите кои се споија во НДУ, Нови демократски сили (во коалиција со Демократската алијанца на Албанците) и Националната демократска партија заедно освоија 8.442 гласа (0,87%). На локалните избори во 2009 година НДУ настапи во коалиција (поточно, ја поддржа) Нова демократија на Имер Селмани, а на парламентарните избори во 2011 година настапи самостојно и освои само 470 гласа (0,04%).

б) Илирикум Либертас. Во доменот на албански организации, формални и неформални, често можат да се видат одредени националистички аргументи, за кои оправдувањето е дека се ставаат на одбрана на албанските интереси во Македонија кои се под опасност од државните политики или другите акции кои на директен или индиректен начин се поддржуваат или се охрабруваат или пак не се спречуваат од државните органи. Единствена организација која преку конкретни акции и на истраен начин истакнува и се труди да мобилизира преку екстремна националистичка реторика е организацијата „Илирикум Либертас“ од Тетово. Нејзиното членство е составено од не повеќе од десетина млади кои не се блиски до ниедна политичка опција во Македонија, но имаат комуникација со слични организации во Косово. Реториката на Илирикум Либертас се разликува од другите организации во тоа што нивните залагања се поврзани околу идејата за „обединување“ на Албанците од Балканот во една држава, за чија реализација тие сметаат дека треба да се следат исклучиво мировни методи. Во нивната реторика идејата за обединување се појавува како историска потреба на поправање на историската неправда на поделбата на Албанците во пет држави. Во јавноста оваа организација стана позната после цртањето на графитот на „Голема Албанија“ на влезот во Тетово и покренувањето на кривични постапки за членовите на оваа организација. Важно е да се напомене дека иако во Тетово, кој е единствениот град во кој оваа организација е активна, оваа организација можеби ужива одредено ниво на симпатија од помладата популација, таа сепак не успеала да мобилизира поголем број на членство или активисти. Во последните години бројот на членовите на организацијата се намалил и нивните активности се редуцирани во спорадични изјави кои тешко стигнуваат во главните медиуми во земјата.

Начинот на влијаење и пренесување на нивните пораки претежно е преку исцртување на графити со екстремни националистички содржини и со спорадични колумни и текстови кои ги објавуваат преку интернет на мал број на портали кои немаат некоја важна улога во јавниот медиумски простор.

в) Навивачката група Балисти се состои од радикализирани поддржувачи на фудбалскиот тим Шкендија од Тетово кои немаат формална врска со фудбалскиот клуб, но претставуваат група која преку фудбалските натпревари ја гради и пренесува својата ултранационалистичка реторика. Балистите се група која е сочинета од средношколци и студенти и кои се организирани само во градот Тетово. Повеќе од некоја јасно издефинирана ултранационалистичка реторика, во нивните активности се забележува омаловажување, погрдни песни и натписи како и насилнички однесувања кои се насочени против Македонците. Во нивната реторика се појавуваат содржини кои повикуваат на „обединување“ на Албанија и на нетрпеливост кон Македонците и Србите. За Балистите не може да се каже дека имаат некое политичко влијание, но претставуваат мобилизирачка сила за одреден број млади во Тетово и преку тоа нивната реторика се воспоставува како пракса во одредени младински кругови и средни училишта во градот.

1.4 Мејнстримизиран албански национализам

Во спектарот на етнички албански политички партии во Македонија кои не спаѓаат во категоријата десно-радикални партии, но кои од време на време имаат доста радикална реторика и за кои може да се каже дека произведуваат и негуваат мејнстрим национализам, ќе се осврнеме на една од двете најголеми партии на етничките Албанци во Македонија, Демократската партија на Албанците (ДПА).

ДПА е формирана во 1997 година со обединувањето на Партијата за демократски просперитет на Албанците (која во 1994 година се отцепи од Партијата за демократски просперитет) и Народната демократска партија. Нејзиното појавување во политичката сцена се овозможи преку радикализирање на политичките барања и аргументи за правата на Албанците во Македонија и преку застапување на остра националистичка реторика. Најголемиот подем ДПА го постигна на локалните избори во 1996 (под старото име ПДП-А) кога освојуваат повеќе општини во западниот дел на Македонија а особено двете поголеми општини, Гостивар и Тетово. Инцидентите кои се случуваат во овие две општини во 1997 година после поставувањето на албанското знаме пред овие две општини од страна на нејзините градоначалници, ДПА ги искористи за зајакнување на својата националистичка реторика и зголемување на поддршката што доведе до нивниот успех на изборите во 1998 година по што тие влегоа во влада со ВМРО-ДПМНЕ.

ДПА денес е една од најголемите партии на Албанците во Македонија која јасно се идентификува како десничарска партија со историја на јак националистички и повремено и ултранационалистички дискурс. Гласачкото тело на ДПА е распределено низ целата територија на Република Македонија со поголема концентрација во северо-западниот регион. Општествените слоеви во кои ДПА ужива поддршка се разновидни и со тоа може да се каже дека нема одредена општествено-социјална карактеристична група која е главен поддржувач на оваа партија. Важно е да се каже дека ДПА учествувала во власта (1998-2001 и 2006-2008) и во поважните политички одлуки во државата како што е Охридскиот рамковен договор.

Националистичката реторика на ДПА зазема ултранационалистички и екстремно националистички облици кога оваа партија е во опозиција и кога нејзиното политичко делување се насочува против институциите, не правејќи разлика помеѓу партиите на власт и самиот систем. Може да се каже дека кога е во опозиција односот на ДПА кон институциите и кон самата држава е доста непријателски и во нејзината реторика се забележува критика во својство на вонинституционална организација додека, од друга страна регуларно учествуваат во работата на Собранието и другите државни тела.

На неколку наврати сегашниот лидер на партијата Мендух Тачи отворено искажувал екстремно насилни ставови, како на пример дека „Македонија е вештачка држава“. Опозициската реторика на ДПА често се однесувала и на противење на основните политички одлуки во кои и тие самите учествувале, како на пример подолготрајното омаловажување на Охридскиот рамковен договор и неговото прогласување за „мртов договор“. Во нивната реторика често се посочува на западна Македонија како дел кој се третира како албански дел на ексклузивност во кој, според нивната реторика, „Албанците треба да ја имаат власта“.

1.5 Верски фундаментализам

Верските фундаментални/радикални групи во Македонија подолго време се тема на шпекулации, непроверени информации и инстанци на настани на кои им се придаваше радикален елемент. Првите индикации дека во Македонија постои радикален исламски бран се појавија после 2001-ва и беа поврзани со инциденти и тензии околу раководењето на Исламската Верска Заедница. Во неколку наврати поглаварот на ИВЗ, Реис Ул Улема Хаџи Сулејман Ефенди Реџеми зборувал за постоење на радикал-

ни исламисти – вахабисти во Македонија. Иако за време на конфликтот во 2001-ва во Македонија се збореше за присуство на странски војници од радикалниот ислам, тие никогаш не беа потврдени ниту имаше некои индикации дека тие се веродостојни. Таквите гласини повеќе се должеа на владините тенденции за прикажување на ОНА како организација која има врски со „исламскиот тероризам“ при што преку монтираниот случај „Раштански лозја“ на кој беа екзекутирани 6 пакистански и 1 индиски имигрант, требаше да се докаже таа врска.

Но, преку детално истражување на медиумските извори на информации, може да се констатира дека таквите групи се неформални и неструктурирани групации кои на моменти и во однос на одредени ситуации имаат можност да мобилизираат поширока поддршка во околните во кои се сконцентрирани. Единствениот град во Македонија во кој може да се зборува за присуство на радикални исламски елементи е Скопје и околината. Оваа состојба се должи на гетоизирањето на некои претежно албански населби во градот, лошата инфраструктура, недостапноста на државните услуги и ниското ниво на образование. Појавата на порадикална струја на исламот во Македонија, во однос на традиционално практикуваниот ислам, придонесе за зголемување на притисокот за преземање на пофундаментално практикување на исламот од поголем број на верниците и за зголемено присуство на религијата како општествена категорија во јавниот простор (пред сè во медиумите и училиштата). Во таквиот бран на поинтензивни и помалку интензивни верски раздвижувања, тешко е да се одреди точно во која мера реално постои радикалниот ислам во Македонија.

Истражувањето укажува на присуство на доста радикални содржини присутни во предавањата кои се одвиваат во различни џамии во Скопје, на радикални верски интернет форуми и радикални мултимедијални производи преку кои се величат насилни дела на ултрарадикални верски фундаменталисти како и на водачот на Ал Каеда, Осам Бин Ладен.

Фактот што досега не постоела ниедна јасно дефинирана група која застапува радикални верски убедувања го прави идентификувањето на целите, методите и реториката на радикалните исламисти тешка за идентификување. Единствен порелевантен настан кој придонесе на повидливо појавување на радикални групи, кои пак остануваат без некое идентификувачко јадро, се протестите против апсењата во врска со петкратното убиство кај Смиловци во мај 2012, за кое државните службеници изјавија дека станува збор за група на радикални

исламисти. Реториката на овие протести содржеше јаки радикални пораки, извикувања и транспаренти. Начинот на кој се организираа овие протести и самиот начин на изведување пак укажуваше на фактот дека не постои видлива група на организатори и дека тие беа спонтано организирани од страна на поединци, кои сепак успеаја да мобилизираат поголем број на граѓани.

Од целата анализа може да се заклучи дека во Македонија постои радикален бран на исламот, кој е присутен и на моменти може да мобилизира поголем број на граѓани, но тешко може да се каже дека постојат организирани групи. После протестите во мај 2012, во јавниот медиумски простор се појави тенденција да се политизира таквото присуство во артикулиран политички јазик, а исто така се шпекулираше и околу појавување на исламистичка партија која би ги претставувала интересите на таквите групи.

Поддршката за радикалните верски групации и поединци доаѓа претежно од сиромашните слоеви на општеството кои се сконцентрирани во најсиромашните населби во Скопје. Нивната затвореност и конзервативност придонесува за успешно мобилизирање и прифаќање на радикалните верски тези од страна на тие заедници. Тоа е поради фактот што во тие средини, каде политичките партии и институциите имаат речиси непостоечко присуство, радикалните групации се поставуваат како единствени форми на општествено организирање и поддршка. Во досегашниот период не се забележува сериозна тенденција за политичко артикулирање на радикалните аргументи туку сè уште таквиот бран останува затворен во доменот на семејна и индивидуална пракса, освен обидите на некои јавни личности и медиуми за пренесување на верската реторика во јавниот дискурс но преку модерирана реторика. Од тука не може да се каже дека во јавниот дискурс е воспоставена вистинска радикална реторика, туку дека таквиот радикален притисок придонесува на зголемување на присутност на верски содржини во јавноста.

1.6. Неонацизам

Како што напишавме во воведот, неонацизмот во Република Македонија го има единствено кај македонската етничка заедница. Неонацистите делуваат во неколку групи, повеќе или помалку поврзани помеѓу себе. Најмногу индикации за нивната активност има во Битола и Скопје. Малку се присутни во јавноста и поради тоа не може да се дојде до многу информации за нивната организираност и барања.

Главна активност по која се препознатливи е пишувањето кукасти и келтски крстови на јавни места. Во последно време на неколку локации заедно со кукастиот крст е забележано името на навивачката група „Комити“. И кај битолската навивачка група „Чкембари“ е забележано присуство на лица со неонацистички ставови, што наведува на заклучокот дека навивачките групи можат да бидат плодна почва за ширење на неонацистичките идеи. Покрај тоа, од 2000 година барем во два-три наврати се сквернавени еврејски гробишта со пишување антисемитски пароли, а во август 2012 година на неонацистите им успеа во дневните весници „Дневник“ и „Вест“ да објават некролог по повод 25-годишнината од смртта на Рудолф Хес, а што предизвика доста негативни реакции во јавноста.

Што се однесува до идеологијата на македонските неонацисти, мора да се има предвид дека таа е „апдејтирана“ и локализирана. Иако се присутни доминантите карактеристики на (германскиот) неонацизам, за неонацистите во Македонија е барем исто толку карактеристичен екстремниот македонски национализам. Така, тие се истакнуваат со својата екстремна омраза кон Албанците, Грците и Ромите, зборуваат за „чиста Македонија“ и, меѓу другото, регрутираат приврзаници и симпатизери токму преку нивното наводно бескомпромисно бранење на македонскиот национален интерес. Дека помеѓу македонскиот неонацизам и ултранационализам не постои некоја непремостлива бариера покажуваат и информациите според кои во организацијата Македонски радикален фронт „Сариса“, која ги промовира античките корени на македонскиот народ, се присутни и членови неонацисти.

Вреди да се спомне и тоа дека и покрај нивниот антисемитизам, постојат индикации дека македонските неонацисти имаат повеќе позитивно отколку негативно мислење за Израел, поради неговиот однос кон Палестинците, а за кој сметаат дека треба соодветно да се примени и во Македонија.

2. Заклучок и препораки

Радикалната десница во Македонија (сфатена како поим кој ја опфаќа и екстремната десница) е претставена од национализмот, ултранационализмот, верскиот фундаментализам и неонацизмот. Постојат две етнички форми на национализам (и ултранационализам), македонски и албански, додека кај останатите етнички заедници не може да се идентификува некој позначаен организиран носител на националистички (и ултранационалистички) ставови. Религиозниот фундаментализам го има само кај муслиманската верска заедница, а повеќе или помалку меѓусебно поврзаните групи неонацисти се застапени само кај македонската етничка заедница. Свкупно, влијанието на радикалната десница во Македонија во никој случај не смее да се потцени и е во пораст во последните години.

Двете најважни конзервативни партии во македонскиот и албанскиот блок партии, ВМРО-ДПМНЕ и ДПА, покажуваат силни склоности кон флертување со национализмот и прибегување кон него во случаите кога се соочуваат со пад на рејтингот. Иако во Македонија обично партиите со националистички инклинации кога ќе дојдат на власт ја ублажуваат својата националистичка реторика, во случајот со ВМРО-ДПМНЕ по 2006 година токму спротивното се случи. Користејќи ја власта за спроведување на контроверзни „национални“ проекти, ВМРО-ДПМНЕ успеа да мејнстримизира многу ставови што претходно беа својствени само за македонскиот ултранационализам.

Како и сите националистички и ултранационалистички партии и организации и за (ултра)националистичките партии во Македонија е карактеристично пројавувањето на преодоминантен интерес за националните прашања, како и вообичаената микрија, односно затскривањето зад патриотизмот.

Етнички македонските ултранационалистички партии и организации ги карактеризира нагласениот интерес за националните права на македонското малцинство во Грција, Албанија и Бугарија, неприфаќањето на Охридскиот рамковен договор, тврдењето дека Пописот од 2002 година ја прикажал бројката на етничките Албанци поголема од она што таа била реално, несогласувањето со приемот на Република Македонија под референцата „ПРЈМ“ во ОН, бескомпромисниот став во спорот за името на државата придружен со вообичаено залагање за прекин на преговорите од македонска страна, понатаму, противењето на приемот на Македонија во ЕУ и НАТО по цена на промена на името на државата, а бараат и ревизија на Букурешкиот договор од 1913 година во корист на Република Македонија.

Етнички албанските ултранационалистички партии и организации се карактеризираат со нивното повикување на „историските граници“ на Албанија кои содржат делови на Македонија, Србија, Црна Гора и Грција, со барање за ревидирање на заклучоците на Лондонската конференција од 1913 година, со константно алудирање на дискриминирање на Албанците во Македонија и на наводните фашистички државни политики кон Албанците, со неприфаќање на посебноста на македонскиот национален идентитет и алудирање дека тоа е „вештачки создадена нација“ и недоверба кон институциите на државата во однос на имплементирањето на Охридскиот рамковен договор.

Верскиот фундаментализам се заснова на исламскиот идентитет како основа за политичко дефинирање на исламските верници во Македонија преку поврзување со каузите на муслиманите во другите делови на светот и промовирање на одредени радикални исламски културни практики во Македонија. Реториката на порадикални групи се карактеризира со одбивност кон „западните вредности“, понатака со јака анти-американска реторика и повикување за воведување на конзервативни и фундаменталистички практики во личниот и колективниот начин на живот.

Неонацистите се изолиран феномен во Република Македонија, но нивната база во некои навивачки групи е добро воспоставена, а во последно време се зголемува нивната видливост преку цртањето кукасти и келтски крстови на јавни места и преку учеството на националистички протести. Меѓу другото, потенцијалот за пораст на нивното влијание се должи на нивното потпирање врз националистичките тези.

За успешно спротивставување на влијанието на радикалната десница препорачуваме:

а) Разјаснување на природата на национализмот и негово разликување од патриотизмот. Национализмот е таков феномен што сите лесно го забележуваат кај другите, но далеку потешко кај себе. Една од основните причини зошто е така лежи во фактот што ретки се националистите, во Македонија и во светот, кои себеси се идентификуваат како националисти. Наместо овој пејоративен збор, тие своите идеи ги маскираат како патриотизам, а национализмот го лоцираат исклучиво кај другите. Сепак, без разлика на различната етничка конкретизација, суштината на сите етнички форми на национализам (на Балканот и пошироко) е иста: давање приоритет на националните прашања пред сите останати (социјални, демократски итн.) и застапување на тезата

дека сопствениот етнос е загрозен од останатите и дека тоа мора да се промени.

Она што е потребно е да се изгради свест кај граѓаните дека, прво, речиси сите националисти се затскриваат зад патриотизмот, второ, дека припадниците на нивниот етнос не се единствените на светот кои немаат проблем со национализмот и, трето, дека примарното интересирање за националните прашања од страна на граѓаните им овозможува на политичките елити поголем маневарски простор околу социјалните и демократските прашања да донесуваат одлуки на штета на интересите на граѓаните.

Распадот на Југославија доведе до големо приоритизирање на етничките прашања во сите новонастанати држави, кои покажуваат силна тенденција да станат „етнички држави“. Во тој контекст, секоја антinationалистичка критика се прикажува како анти-државна, анти-патриотска и предавничка со што јавноста се насочува против таквите антinationалистички гласови и се занемарува фактот дека во мултиетничките земји како Македонија токму застапувањето на националистички позиции и вртењето на граѓаните едни против други врз основа на нивната етничка припадност оди на штета на интересите на самата земја и нејзините граѓани, односно е анти-патриотски чин.

б) Едукација на граѓаните дека национализмот се користи како средство за одвлекување на вниманието од социјалните проблеми. Како и насекаде во светот, и во Македонија национализмот се користи за одвлекување на вниманието од социјалните проблеми на граѓаните преку нивно партикуларизирање во етно-национални групи со што се оневозможува било каква социјална кохезија која би произвела социјална свест во државата. Од друга страна, национализмот сè уште се користи како главна алатка за угнетување на загрозените социјални слоеви и на работничката класа преку воспоставување на константна состојба на етничка тензија. Етничката тензија од друга страна не овозможува појавување на вистински левичарски политички опции кои би го спречиле проголтувањето од страна на национализмот на социјалната држава (Buden, Močnik). Со зајакнување на левичарските организации кои се борат против национализмот и за социјална правда, на нивната активистичка пракса и левичарска реторика може да се воспостави политички простор во кој ќе се развива дискурсот за социјалните прашања и кој може да го предизвикува преовладувачкиот националистички дискурс.

в) Подигнување на свеста дека етничкиот идентитет

е само еден аспект од идентитетот на секој човек, а не негов главен па дури и единствен идентитет. Преку константната идеолошка репродукција од страна на идеолошките апарати (семејството, училиштето, медиумите и др.) етничкиот идентитет се воспоставува како највисока инстанца на субјективизирање на граѓаните на Македонија. Потребна е интервенција со политики за еманципирање преку едукација и овозможување на простори и нови општествени практики за укажување на важноста на другите идентитети (социјалниот, класниот и др.) кои ќе придонесат за релативизирање на хегемонскиот статус кој етничкиот идентитет го има кај политичката идентификација на граѓаните.

г) Подигнување на свеста дека историјата е презаситена со националистички дискурс и дека се злоупотребува за политички цели. Историографијата на Балканот, вклучително и во Македонија, во голема мера е необјективна и се впушта во „шминкање“ на историјата, во нејзино извитоперување до лош роман со изразито црни и бели ликови, кој колку што е уметнички лош толку е и политички штетен. Презентацијата на ваквата историографија на младите поколенија преку образовниот процес значи репродуцирање на категоријата „национално свесни“ граѓани. Спречувањето на штетните последици што ги создава примарната етничка идентификација во политичката сфера во голема мера зависи од тоа колку ќе се успее националните историографии да бидат пишувани согласно научните стандарди, а не според политичката опортуност. Поради тоа, важно е да се поттикне научно втемеленото и критичко преиспитување на одредени историски личности и настани кои го потхрануваат национализмот кај припадниците на еден народ.

д) Адресирање на проблемот со национализмот на навивачките групи. Проблемот со зајакнување на општата националистичка реторика преку спортски настани во Македонија останува еклатантно неадресиран, па дури и на моменти поддржуван од страна на разни политички опции, дури и од оние на власт. Потребно е воведување на построги законски казни за сите инстанци не само на навивачки хулиганизам, туку и на предизвикување етничка омраза и нетрпеливост како и пошироки етнички тензии во земјата преку пренесување на нивните пораки, преку спортските настани, на пошироката јавност. Националистичките испади на навивачите кои и според закон се кривични дела досега поминувале неказнети со што се воспоставува општа неодговорност во врска со таквите практики. Пошироката јавност исто така има дел од одговорноста. Особено во последно време, навивачките групи се стекнуваат со углед во јавноста, која воопшто не го сеќава како

проблем нивното националистичко скандирање. Треба да се има предвид и тоа дека некои навивачки групи се регрутни бази на неонацистичките групи и дека токму неонацистичкото потпирање врз национализмот („патриотизмот“) ги изложува младите кои се дел од навивачките групи на идеолошкото влијание на неонацистите.

г) Апдејтирање на сознанијата за современиот неонацизам. Идеологијата на македонските неонацисти е апдејтирана и локализирана. Ако не се има предвид дека во голем дел од својата пропаганда неонацистите се потпираат врз основните тези на македонскиот национализам, спречувањето на нивното влијание ќе биде во голема мера неуспешно. Затоа, наместо минимизирање на проблемот и истакнување дека во Македонија како антифашистичка земја едноставно не може да се развие неонацизам, треба да се обезбеди ефективна контрааргументација против апдејтираната и локализирана варијанта на неонацизмот во Македонија. Бидејќи таа во голема мера се потпира врз национализмот, обезбедувањето на ефективна контрааргументација против национализмот ќе значи и адресирање на проблемот со неонацизмот.

е) Социјално адресирање на појавите на верскиот фундаментализам. Идеологијата која промовира исламски фундаментализам се појавува во гетоизирани скопски населби во кои преовладува катастрофално лоша социјална и економска инфраструктура, како алтернатива на фрустрацијата на граѓаните од овие населби. Затоа, предлагаме државна интервенција со инфраструктурни проекти, социо-економски програми и градење на простори за културно-социјален живот во овие населби, со што овие граѓани ќе се вклучат активно во општествениот живот.

Библиографија

1. Breuilly, John (1993), *Nationalism and the State*, Manchester: Manchester University Press.
2. Bunden, Boris i Močnik, Rastko, *Kako je nacionalizam progutao socijalnu državu*; <http://www.slobodnaevropa.org/content/most-rse-kako-je-nacionalizam-progutao-socijalnu-drzavu/24659450.html>
3. March, Luke (2008), *Contemporary Far Left Parties in Europe: From Marxism to the Mainstream?*, Friedrich Ebert Stiftung. <http://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/05818.pdf>
4. Minkenberg, Michael (2011), "The radical right in Europe today: trends and patterns in East and West" in Nora Langenbacher, Britta Schellenberg (eds.) *Is Europe on the "Right" Path?: Right-wing extremism and right-wing populism in Europe*, Friedrich Ebert Stiftung.
5. Pupovac, David (2010), *Classifying European Radical Right Parties: a Comparative Analysis of Clustering Methods*, <http://www.ecprnet.eu/databases/conferences/papers/718.pdf>
6. Skenderovic, Damir (2009), *The Radical Right in Switzerland: Continuity and Change, 1945-2000*, Berghahn Books.
7. Димитровски, Предраг *Наци-дувла под Тумбе кафе*, „Дневник“, 13.08.2010.
8. Србиновски, Александар *Неонацисти нема, тоа се само неедуцирани младинци*, „Нова Македонија“, 16.12.2011.

About the authors

Zdravko Saveski is Assistant Professor at the Faculty of Political Science, Diplomacy and Journalism at FON University Skopje.

Artan Sadiku works as Program Director and Junior Researcher/Teaching Assistant at The Institute in Social Sciences and Humanities, Skopje.

Editor: Stephan Meuser is a political analyst at the Division for International Dialogue, Department for Central and Eastern Europe, Friedrich-Ebert-Stiftung, Berlin.

Imprint

Friedrich-Ebert-Stiftung | Dep. for Central and Eastern Europe
Hiroshimastr. 28 | 10785 Berlin | Germany

Responsible:
Dr. Reinhard Krumm, Head, Dep. for Central and Eastern Europe

Phone: ++49-30-269-35-7726 | Fax: ++49-30-269-35-9250
<http://www.fes.de/international/moe>

To order publications:
info.moe@fes.de

Изготвувањето и издавањето на анализата е
подржано од:

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

Искажаните ставови на експертите не мора да
соодветствуваат на ставовите на организаторите.

EFQM
Committed to excellence

ISBN 978-3-86498-439-6